

Dostoyevski'nin '*Budala*' Eseri Işığında Edebi Eserde Suç ve Suçlu Profili

Şule Berktaş*

Öz: Edebiyat ve Kriminoloji disiplinleri arasındaki bağlantıdan yola çıkarak, edebi eser üzerinden potansiyel suçlu profili çıkarma konusu yenilik arz eden ve dikkat çekici bir çalışma konusudur. Edebiyat, Kriminoloji ve Psikoloji disiplinleri arasındaki bağlantı bu çalışma konusu için önem arz etmektedir. Bu disiplinlerin arasındaki bağı gözler önüne serebilmek adına, F. M. Dostoyevski'nin *Budala* eseri kaynak olarak seçilmiş, eser Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan (E. Altay, Çev. 2019) temin edilmiştir. Eserde, eserde yer verilen *suç ve suçlu* profillerine yakından bakıp, Psikoloji ve Kriminoloji disiplini ile ilişkilendirme gereği duyulmuştur. Bu bağlamda çalışmada metin analizi ve disiplinler arası yaklaşım kullanılmıştır.

Çalışmanın ele alınan ilk unsuru *suç ve suçlu* olmuş, devamında *bireyi* suça yönelten etkenlere değinilmiştir. Dostoyevski'nin *Budala* eserinden örneklerle yer verilerek, *suç* olgusu üzerinde psikolojik etkenler ile *birey ve toplum* ilişkisinin etkileri gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Ayrıca suç oranlarının düşürülmesi adına, potansiyel suçlu profilleri ele alınması, bireylerin psikolojisinin suça meyilli olmasındaki etkiler ve bu etkilerin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması için birtakım çalışmaların yapılmasının gerekliliğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, *Budala* eseri ışığında, edebi eserlerden, yapılacak doğru analizler sonucu psikolojik etkenlerin altı çizilerek, potansiyel suçlu profilleri çıkarılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan yabancı kaynaklardan alıntı yapılan metinler, orijinal kaynaklardan alınarak tarafımızca Türkçeye çevrilmiştir. Çevirilerde anlam kaymalarını engellemek amacıyla metinler, mümkün olan en doğru şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler; Dostoyevski, Budala, Suç Psikolojisi, Suçlu Profilleme, Suç, Toplum,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, sule-berktass@hotmail.com,
ORCID: 0009-0002-3820-0561

Crime and Criminal Profile in a Literary Work in the Light of Dostoyevsky's '*The Idiot*'

Şule Berktaş*

Abstract: Based on the connection between the disciplines of Literature and Criminology, the subject of profiling criminals through literary works is an innovative and remarkable study subject. The connection between the disciplines of Literature, Criminology and Psychology is important for the subject of this study. In order to reveal the bond between these disciplines, Fyodor Mikhailovich Dostoyevsky's *The Idiot* was chosen as the source and the work was obtained from Türkiye İş Bankası Culture Publications (E. Altay, Trans. 2019). It was felt necessary to look closely at the work and the crime and criminal profiles included in the work and relate them to the discipline of Psychology and Criminology. In this context, text analysis and interdisciplinary approach were used in the study.

The first element of the study discussed was crime and criminal, and then the factors that lead individual to crime were mentioned. By giving examples from Dostoyevsky's *The Idiot*, the effects of psychological factors and the relationship between individual and society on the phenomenon of crime have been tried to be revealed. In addition, in order to reduce crime rates, it was tried to draw attention to the need to address potential criminal profiles, the effects of individuals' psychology on their tendency to commit crime, and the need to carry out some studies to reduce or completely eliminate these effects. As a result, in the light of the work *The Idiot*, it has been concluded that potential criminal profiles can be created by underlining the psychological factors, from literary works. The texts quoted from foreign sources used in the study were taken from the original sources and translated into Turkish by us. In order to prevent any shift in meaning during translation, the texts have been tried to be conveyed in the most accurate way possible.

Keywords: Dostoyevsky, *Idiot*, Criminal Psychology, Criminal Profiling, Crime, Society,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, sule-berktass@hotmail.com,
ORCID: 0009-0002-3820-0561

Dostoyevski'nin 'Budala' Eseri Işığında Edebi Eserde Suç ve Suçlu Profili

Edebiyat, Kriminoloji ve Psikoloji disiplinlerinin ortak bir odak noktası vardır. Bu odak 'insan'dır. Bu üç disiplinin de temelinde insanı anlama ve ona ulaşma amacı kendini göstermektedir. Bu disiplinler birbirlerinin alanlarına da dahil olmaktadır. *"İnsanla ilgili her şeyi konu edinen edebiyat ve psikolojinin birbirlerinin alanlarına dahil olması, bu iki beşerî bilim dalının birlikte araştırılmalarda kullanılması, çeşitliliğin ve çoğulculuğun tercih edildiği günümüzde artık kaçınılmazdır."* (Kerim,2015, s.247) Bu üç disiplin arasındaki bağlantıyı anlatabilmek ve *Budala* eseri ile ilişkilendirebilmek adına eserin yazarı F. M. Dostoyevski'nin anlatımına değinmekte fayda görülmüştür.

F. M. Dostoyevski'nin, yazarlık kimliğinin yanı sıra eserlerindeki başarılı psikolojik ve sosyolojik tasvirleri, döneminin toplumsal ve bireysel sorunlarına yaklaşım biçimi, araştırmalarımız doğrultusunda bizleri onun aynı zamanda bir düşünce adamı olduğu gerçeğine itmektedir. Eserlerinde karşılaşılan karakterlerin düşünceleri ve ruhsal yapıları, zihinlerde Dostoyevski'nin, bir psikolog gibi çeşitli vaka ve birey üzerinde inceleme yapıp, elde ettiği sonuçlara göre kahramanlarını yarattığı kanısını doğrulamaktadır. Psikolojik detayların yanı sıra, büyük yazarın eserlerine daha yakından bakıldığında, suç teması dikkatleri çekmektedir. Söz konusu durum, Dostoyevski'nin kriminoloji ile de yakınlık kurmuş olduğu düşüncesini aklılara getirmektedir. Kleymenov, yazarın üne kavuşmasına sebep olan ve suç temasıyla donatılmış büyük eserlerinin kriminolojik içeriğe doymuş olduğunu ve eserlerinin çoğunun adeta kriminoloji ders kitapları olduğunu dile getirmektedir. (Клейменов,2021, s.240-241). Bu kriminolojik detaylar, bir edebiyat eserinde suçun ne denli ele alınabildiği konusunda bir merak uyandırmaktadır. Dostoyevski'nin hayatına kısaca yer verip, sonrasında suç temasını içeren *Budala* eserine daha yakından bakılacaktır.

Fyodor Mihailoviç Dostoyevski ve Budala

F. M. Dostoyevski, 1821'de Moskova'da Mihail Dostoyevski ve Maria Neçaeva'nın çocukları olarak dünyaya gelmiştir. Büyük yazarın eğitimiyle ilk etapta babası ve annesi ilgilenmiş, ileri seviyede eğitimler için özel öğretmenler tutulmuştur. Yazarın babası doktor, annesi ise tüccar bir aileden gelmektedir. Ailesinin yanında almış olduğu eğitimler sonrası St. Petersburg'a gelen yazar, burada mühendislik eğitimi almış, bir dönem mühendis-teğmen olarak görev yapmış ancak daha sonra istifa edip gönül verdiği edebiyatla ilgilenmeye başlamıştır. Yazdığı ilk eserden sonra Yeni Gogol olarak anılmıştır. Çar'a karşı bir araya gelen Petraşevski grubu üyesi olduğu gerekçesiyle tutuklanmış, yargılama sonrası idam cezası almış ancak infazdan hemen önce bu gruba dahil olan suçluların affedildiği ilan edilmiştir. Böylelikle idam cezası yerine sürgüne gönderilmiştir. Bu süreçte

karşılaştığı birçok kişi ve olay Dostoyevski'yi etkilemiş, buradaki izlenimlerine daha sonraki süreçte eserlerinde yer vermiştir. *Budala* eseri de sürgün sonrası ortaya koymuş olduğu eserlerdendir. F. M. Dostoyevski 1881 yılında hayata veda etmiştir. (Косицына,2021)

Dostoyevski, *Budala* eserinde sevgi temelli insan ilişkilerine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Eserin ana karakterleri olan Mışkin ve Rogojin, sevginin iki farklı yönünü gözler önüne sererken, aynı zamanda birbirine zıt iki karakter olduklarını da göstermektedirler. Prens Lev Nikolayeviç Mışkin, bir hastalığının tedavisi amacıyla himayesi altında bulunduğu Şneyder tarafından İsviçre'ye gönderilmiş ve burada 4 yıldan fazla kalmıştır. Bu süre zarfında çeşitli olaylarla karşılaşmış, bunların kendisini derinden etkilediğini eserin ilerleyen kısımlarında sıkça dile getirmiştir. Bir miras işi için Rusya'ya dönmesi gerektiği zaman, akrabası Lizaveta Prokofyevna Yepançina ve eşini bulmakla işe başlamaya karar vermiştir. Nitekim asıl olaylar bu ziyaret sonrası gerçekleşmeye başlamıştır. Mışkin'in trende tanıştığı Parfyon Semyonoviç Rogojin, ilk görüşte âşık olduğu veya âşık olduğunu düşündüğü Nastasya Filipovna Baraşkova ve Prens Mışkin'in kendisi, büyük olayların baş kahramanlarıdır.

Nastasya Filipovna, ailesinin yok olduğu bir yangın felaketinden Afanasiy İvanoviç Totskiy tarafından kurtarılıp, himaye altına alınmıştır. Totskiy'nin gölgesinde büyüyen Nastasya Filipovna, kendi içinde farklı buhranlar geçirmektedir. Kendi doğum günü partisi davetinde, evlendirilmek istendiği Gavril Ardalionoviç İvolgin'i ve o an kendisine evlenme teklifi eden Prens Mışkin'i reddedip, takıntılı aşığı Rogojin'le kaçmıştır. Mışkin, onun isteyerek gitmediğini düşünerek uzun süre Nastasya Filipovna'nın peşinde oradan oraya sürüklenmiştir. Mışkin, Nastasya Filipovna'dan uzaklaşıp kendini Aglaya İvanovna Yepançina'ya kaptırdığı sırada Nastasya Filipovna ortaya çıkmıştır. Sonunda Mışkin, Nastasya Filipovna ve Aglaya İvanovna arasında tercih yapmak zorunda kalmış ve istemeden de olsa Nastasya Filipovna'yı seçmiştir. Sonraları bunun sadece Nastasya Filipovna kendine gelene kadar yapılması planlanan bir eylem olduğunu dile getirse de artık seçim yapılmıştır. Nastasya Filipovna ile Prens Mışkin'in düğün hazırlıkları başlamıştır. Düğün günü Nastasya Filipovna yine Rogojin'le kaçmış ve artık kaçınılmaz son meydana gelmiştir. Araya farklı karakterler, itiraflar, yargılamalar, suçlar ve suçlamalar girmiş ise de büyük final yine üç karakterin arasında gerçekleşmiştir. Nastasya Filipovna'nın gelgitleri, Rogojin'in sevdası ve Mışkin'in merhameti bir cinayetle sonuçlanmıştır. Eserdeki suç olgusunu kavrayabilmek adına, suç ve suçlu tanımına değinmek yerinde olacaktır.

Suç ve Suçlu

Toplumun temel taşı olan birey, en temel ihtiyaçlarını (özellikle yeme, içme ve hayatta kalma gibi) karşılayabilmek adına, dünyaya geldiği çevre ve doğaya ayak uydurmakta ve diğer bireylerle iletişim kurmaktadır. Bu iletişim, bireyi sosyalleş-

meye ve çevresine uyuma iter. Bu, bireyin hayatta kalma içgüdüleriyle hareket ettiğini göstermektedir. *“İnsanın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için iş birliği içinde yaşamını sürdürmesi, bir toplum düzeninin varlığını ortaya çıkarmıştır. Bireylerin bir arada yaşayarak ihtiyaçlarını karşılaması için çevre ne kadar gerekli ise toplum da o kadar gerekli gözükmektedir.”* (Baran, 1993, s.264) Birey, bulunduğu çevreyi hayatını idame ettirecek duruma getirirken, toplum denen yapının oluşumuna katkı sağlamakta ve kendisine bir yaşam alanı yaratmaktadır. Baran’a göre insan bir yandan doğayı biçimlendirirken, aynı şekilde doğa da insanı şekillendirir. (Baran,1993, s. 263)

Birey kendine has niteliklerini kazanırken ve sorumluluklarını yerine getirirken, toplum normları bireyin ilerleyeceği yönü belirlemektedir. Bireylerin sahip olduğu bireysel eylemler ve sorumluluklar sebebiyle, toplumun bir tür çeşitliliğe, dahası kendi içerisinde olağan farklılıklara sahip olduğu görülmekte, aynı zamanda bu çeşitliliğin toplumu oluşturan en önemli unsurlardan biri olduğu düşünülmektedir. Eylem açısından bakıldığında zaman ise bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerin, bireysel olduğu kadar toplumu da etkiler nitelikte olduğu görülmektedir. Her birey gerçekleştirmiş olduğu eylemden mesulken, toplum her bir bireyin gerçekleştirmiş olduğu bütün eylemlerden mesul tutulabilmektedir.

Birey ve toplum arasındaki ilişkiden yola çıkılarak, bazı durumlarda bireyin toplumdan dışlanmış hissetmesi, psikolojik değişimleri ve toplumdan uzaklaşması durumlarıyla karşılaşılabilir. Bu içsel çatışmalar ve dışlanma duygusu bireyin kendini farklı alanlarda göstermeye, fark edilmeye ve kanıtlamaya çalışmasına sebep olmakla birlikte, böyle bir durum söz konusu olduğunda ortaya çıkan eylemler hem olumlu hem olumsuz olarak şekillenebilmektedir. Bu noktada suçun tanımı önem arz etmektedir.

Suç, bir veya birden fazla kişinin bir araya gelerek gerçekleştirmiş olduğu, kanunların belirlediği, uygunsuz olarak kabul görmüş eylem veya eylemlerdir. Tarafımızca yapılan bu tanıma göre, bu eylemleri gerçekleştiren kişi veya kişilere de ‘suçlu’ adı verildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yücel’e göre (1986) suçun temeline çok küçük, belki de önemsiz görünen sebepler yatıyor olabilmektedir. Yine aşağıdaki görüşlere bakacak olursak Yücel, bir topluma mensup her bireyin, toplum yapısına göre potansiyel bir suçlu olma ihtimaline işaret etmektedir. Kimlerin suç işleyebileceği hususunda şunları dile getirmektedir; *“Bu soruya verilebilecek cevap ‘ben ve siz’ biçiminde olmakla beraber, fazla telaş etmeye gerek yoktur. Sizi adam öldürme, müessir fiil, hırsızlık ve ırza geçme suçlarıyla itham etmiyorum... Taslak halinde bir suç eğilimli kişilik, en uygun insanda bile söz konusudur. Alkol, kıskançlık, gereksinme, duygusal gevşeme, teşvik gibi çeşitli etkenler en doğru insanda bile bunu körükleyebilir ve vicdan dizginini gevşetmek suretiyle nefis yargısını zayıflatabilir.”* (Yücel, 1986, s.14) Bu durumda kişinin kendisi ne kadar akli başında olursa olsun, dış etkenler, kalıtsal özellikler, psikolojik rahatsızlıklar ve anlık gelişebilecek olumsuzluklar bireyi suça itebilir sonucuyla karşı karşıya kalınmaktadır.

“Karın ağrısı vücuttaki çeşitli arazların sonucu olabildiği gibi, suçta insanın hayattaki çeşitli uyumsuzluklarının sonucu olabilir.” (Yücel,1986, s.13) Bu durumda bireyleri suça, suç işlemeye yönlendirmede sebeplere ihtiyaç vardır. Bu sebepler içerisinde toplumun, bireyin psikolojik yapısının veya kalıtsal birtakım sebeplerin yer alması mümkün gözükmemektedir. *“Bir kitlede, her duygu ve her eylem bulaşıcı (sirayet edici) özellik taşır. Üstelik bu bulaşıcılık öyle bir boyuttadır ki birey, kitlenin çıkarları için kendi kişisel çıkarlarını feda etmeye hazırdır.”* (Freud,2023, s.12) Bu durumda bireyin içinde yaşamış olduğu toplum ve genlerinden gelen özelliklerle suç işlemesi durumu da bulaşıcılık olarak ifade edilebilir. *“Sadece bir grup içindeki bireyin kendi bilinçsiz içgüdüsel itkilerine uyguladığı baskıyı gevşetmesine müsaade edecek koşullara kavuştuğunu sandığını söylemek bizim için kâfi gelecektir. Bireyin o zaman sergilediği görünüşte yeni olan özellikler ise aslında, insan ruhundaki bütün kötülükleri birer yatkınlık olarak içeren bilinçaltının dışı vurumlarından ibarettir. Bu koşullar altında, bilincin veya sorumluluk duygusunun ortadan kaybolmasını anlamakta ise güçlük çekeceğimizi hiç sanmıyoruz.”* (Freud,2023, s.11) Bu bilgiler ışığında bulaşıcılık, bilinçaltı zaten kötülüklerle dolu olan bireyin sadece telkinle, bu yatkınlığını açığa çıkarmasıyla ilişkilidir, yorumu yapılabilir. Bilinçaltında uyku halinde olan kötülük, kendine uygun bir zemin bulduğu an -ki bu çoğunlukla bir bahanedir- harekete geçmekte ve somutlaşmış hali suç olarak karşımıza çıkabilmektedir. Böylelikle suçun temelinde psikolojik etkenlerin yattığı düşüncesi de doğmaktadır.

Suç ve Suçluya Psikolojik Açıdan Bakış: Psikanaliz

Temel amacı insanı anlamak olan Psikoloji, insanın iç dünyasını, isteklerini, dürtülerini anlamak, anlamlandırmak, ortaya çıkarmak peşinde olup, bu sayede bireyin yönelimleri ile ilgili tahmin yürütme, bireyin davranışlarını önceden kestirebilme yeteneğine sahip olmaya çalışmaktadır. Suç eylemini açıklamada da Psikoloji insanı anlamakla işe başlar. Buradaki temel soru, bireyin ‘suç’ atfedilen eylemi gerçekleştirirken bilinç bir takım psikolojik dürtülerin etkisinde mi kalmıştır, olmalıdır. *“Dürtü uyarıcıları, organizmanın içinden kaynaklanmaları nedeniyle bu mekanizmayla halledilemezler. Bu nedenle sinir sisteminden daha fazla talepte bulunurlar; bu durum sinir sisteminin dış dünyada iç uyarı kaynağına doyum sağlamaya yetecek değişiklikler yapan karışık, anlaşılması güç eylemlere kalkışmasına sebep olur; her şeyin ötesinde, sinir sistemini uyarıcıları engelleme amacından feragat etmeye zorlarlar çünkü kendileri devamlı, önlenemez bir uyarı akışı sağlarlar.”* (Freud,2023, s.56-57) Bu durumda bilinç, beklenmedik olumsuz eylemler gerçekleştirirken daha ziyade dürtü uyarıcılarını takip etmektedir demek mümkündür. Öyle ki bazı eylemlerin izahında çekilen güçlük bizleri eylemin altında yatan sebeplere daha çok çekmektedir.

Bu bağlamda insanın bilinçli veya bilinçsiz şekilde sergilemiş olduğu davranışlarının ardında bir gerekçe yattığı düşüncesi doğmaktadır. “*Freud’un Psikanalitik Kuramı’nın ortaya çıkışı da Spinoza tarafından ortaya atılan bu “nedensellik” kavramına dayanmaktadır.*” (Sağlık, 2021, s. 438) Freud insan davranışlarının altında yatan sebeplere odaklanır. “*Psikanalize göre insan davranışları tesadüfi değildir. Ruhi sebeplere dayanır. Rastgele olduğu izlenimi veren davranışların, sıradan olduğu zannedilen rüyaların, anlam verilemeyen öfke nöbetlerinin, gülüp geçilen dil sürçmelerinin, gafların vs. esasen psikopatolojik bir kırılmanın tezahürü olması kuvvetle muhtemeldir. Böyle bir bilinç yarılması esnasında kişinin zihninde ne varsa ortaya saçılır.*” (Akt., Turna,2020, s.4) Bu noktada denilebilir ki; suçun türleri ve eyleme dökme şeklindeki çeşitlilik, altında yatan sebeplerin de çeşitliliğine işaret etmektedir. Bir suçun işlenme biçiminin, failin olay öncesi ve olay sonrası psikolojisini ele verdiği düşünülmektedir.

Her ne kadar *suç* kelimesinin teorik bir anlamı varsa da aynı zamanda özellikle toplum içerisinde kendine somut yer bulamayan, soyut birtakım hisler de psikolojik suç olarak adlandırılabilir. Örneğin bireyin kendine karşı işlemiş olduğu suçlar (kendine yalan söylemek, hakkını yedirmek, kendine karşı kötücül psikolojik yaklaşımlarda bulunmak, intihar gibi) ve bazı olumsuz duygular bu suç kategorisine girebilmektedir. Freud aynı zamanda telkin ve bulaşıcılıktan söz etmektedir. “*Bir telkinin etkisi altındayken kişi, karşı konulmaz bir tez canlılıkla belirli birtakım eylemleri yerine getirme işini üstlenecektir. Bu tez canlılık, kitlelerde, hipnotize edilmiş tek bir bireyin durumunda olduğundan çok daha karşı konulmaz bir boyuttadır çünkü kitlede bütün bireyleri egemenliği altında tutan telkin, bireyler arasındaki etkileşim sonucu daha da büyük bir güç kazanır.*” (Freud,2023, s.13) Demek oluyor ki birey, gerçekleştirme girişiminde bulunmayacağı bir eylemi, kendisine karşı yöneltilen söylemleri telkin olarak algılayarak gerçekleştirecek boyuta gelebilmektedir. Bu durum, psikolojisi bozulan veya hastalıklı özellikler taşıyan bireyin, çevresel faktörlerin etkisiyle de suça meyilli oluşuna dikkat çekmekte olup, durumun toplumlar için büyük tehlikeler arz ettiğini gözler önüne sermektedir. Toplumun daha sağlıklı bir yaşam alanına sahip olabilmesi adına bu bireylerin belirlenmeye çalışılması gerekli görülmektedir. Bu durumda suç işleme potansiyeline sahip bireylerin etrafının net çizgilerle çizilip çizilemeyeceği merak konusu olmuştur.

Her bireyin karakteristik özellikleri birbirinden farklıdır. Birey gerek aile gerekse toplum içinde kendini diğer bireylerden ayıracak belirli özellikler sergilemektedir. Bu belirleyici özellikler, tıpkı fiziki özellikler gibi (saç rengi, ten rengi, boyu, kilosu, duruşu vs.) çeşitli ve birbirinden tamamen olmasa da büyük oranda farklı ve ayırıcı nitelik taşımaktadır. Kriminoloji disiplininin daha önce suç işlemiş bireyleri inceleyerek belirleyici özelliklerine göre potansiyel suçlu listeleri oluşturabilmesi ve herhangi bir suç eyleminde faili ele alırken bu listeden yararlanabilmesi mümkün görülmektedir. “*Karşılaşılan bir suçta, olay yeri ve kurbanla alakalı bilgilere dayanarak, daha önceden tespit edilmiş kriterler*

ışığında failin kimliği ile alakalı tahmin yapma teşebbüsüne profillemeye denir.” (Önder ve Gönültaş,2005, s.37) Bu noktada profillemeye işleminin, potansiyel suçlu adaylarının belirlenmesi, işlenebilecek suçlarla ilgili tahminlerde bulunulabilmesi ve eyleme dökülmüş suçun failinin bulunmasını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Suçlu profillemeye, psikolojik tahliller oldukça önemli gözükmektedir. Psikolojik olarak sağlıklı bir kişiliğe sahip olmayan birey, olumsuz eylemler gerçekleştirmeye yatkınlığı sebebiyle şüpheli listesindeki yerini alabilir. Bu noktada önemli olan suçun gerçekleştiği alanın ve delillerin doğru analiz edilmesi gibi görülmektedir. Sonuca ulaşmanın hızlı ve daha kolay olması için potansiyel suçlu profillerinin ortaya çıkarılması ve şüpheli listesi oluşturulması bu noktada büyük önem arz etmektedir. Ayrıca suçlu profillerinin çıkarılması demek, suç eylemi gerçekleşmeden bu eyleme yatkınlığı bilinen bireylere yaklaşımın değişmesi, gerekli önlemlerin alınması ve bilinçlenme ile suçun önlenbilmesine yardımcı olabileceği kanısını doğurmaktadır.

“Saldırgan profili çıkarmanın profesyonel ve etik standartlarını düzenleyen bir yapı yoktur. Profil çıkaran, belli bir meslek kolunun kayıtlı bir üyesi olabilir ya da olmayabilir. Ayrıca, saldırgan profili çıkarmak için akademik bir derece yoktur ve konu üzerinde çok az akademik literatür vardır. Profil çıkarma becerilerinin öğrenilmesi ve geliştirilmesi için resmi bir form yoktur.” (Akt.Önder & Gönültaş, 2020, s.38-39) Bu da edebiyat ve kriminoloji alanında yapılabilecek doğru çalışmalarla, suçlu profillemeye yeni ve faydalı bir kolun ortaya çıkışına olanak sağlayacağı görüşümüzü destekler niteliktedir. Bu noktada, suçlu bireyi suça yönelten nedenler ve suç işlemede bilinçaltının etkisini öğrenme isteği doğar.

Freud, bireyin davranışlarının temelinin içgüdüler ve cinsel dürtüler olduğunu, bu dürtüleri ve içgüdüsel istekleri bastırmaya çalışırken bir takım olumsuz eylemler gerçekleştirebileceği görüşünü savunmaktadır. Bu olumsuz davranışlarda belirli bir sınır vermeyen Freud, bireyin dürtüleri bastırmaya çalışırken, bunu başaramayan bireylerde ortaya çeşitli nevrozların çıkabildiğini dile getirmektedir. *“Psikanalitik yaklaşımın temelini oluşturan isimlerden Freud’a göre benlik kendi içerisinde farklı ve birbirine karşıt unsurlardan oluşan bir yapıyı içermektedir. Freud bireyin benliğini İd, Ego ve Süperegö kavramları üzerinden incelemektedir. Freud İd’in bireyin güdülerinin kaynağı olan temel arzularımızın olduğu kısım olarak betimler. Bireyin en temel arzularının cinsiyet ve cinsellikle ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Freud’a göre Ego ise birey benliğinin rasyonel mantıklı tarafını oluşturan kısımdır. Ego genellikle bireyin isteklerini nasıl gerçekçi bir biçimde elde edeceğini söylediği taraftır. Son olarak benliğin üçüncü kısmını oluşturan Süperegö ise bireysel arzu ve itkilerden ziyade ahlaki olanı temsil eden rehber bölümünü oluşturur.”* (Akt., Gökulu,2019, s.1482) Buradan yola çıkarak, bireylerde bazı psikolojik eğilimlerin ve olumsuz davranışların ortaya çıkışında, Ego ve Süperegö çatışması etkilidir demek mümkündür. Freud’a göre bazı bireyler Süperegö’nun az gelişmesi sebebiyle suç işler, ancak diğer taraftan çok gelişmiş Süperegö da fark edilmek ve cezalandırılma konusunda istekli oluş, haz duyma

sebebiyle suç işlemektedir. Suça en yakın, başka bir ifadeyle olumsuz eylemler sergileyebilecek bireyler, nevrotik özellikler (bir takım akıl hastalıkları, sara hastalığı, psikopat, sosyopat, kişilik bozuklukları, vb.) gösteren bireyler gibi gözükse de etkiye ve tetikleyicilere normal bireylerden daha açık oldukları için bu yorum yapılabilir.

Özetle, Ego çatışması, az gelişmiş zihinsel yetkinlikler, bir takım psikolojik rahatsızlıklar sebebi ile normal kabul edilemeyecek davranışlar sergileyen bireyler, normal bireylere nazaran suça daha yatkındır çıkarımı yapılabilir.

F. M. Dostoyevski'nin Budala Eserinde Suç ve Suçlu

Dostoyevski, insanı insanda aramıştır. Onun için insan olmak, insan kalmak kıymetlidir. Bunun da ancak tanrısal insanlıktan uzaklaşmadan mümkün olacağını savunmaktadır. Rus filozof Frank, Dostoyevski'den aldığı ilhamla şunları dile getirmektedir: *“İnsan varoluşunun bu son temeli, aşkın odağı ve yüce otoritesi, bildiğimiz gibi, Tanrı'dır. Dolayısıyla Tanrı'ya karşı tutumun, Tanrı ile bağın insanın özünün belirleyici bir özelliği olduğunu söyleme hakkına sahibiz. İnsanı insan yapan, insanda insanlığın başlangıcı olan şey onun Tanrı-insanlığıdır.”* (Akt., Tapacov, 2021, s. 17) Dostoyevski'ye göre insan, onu sınırlayan, varoluş sebebi olan tanrısal insanlıktan uzaklaştıkça dünyevileşip kötüye yaklaşmaktadır. Yazara göre bu durum belirli bir toplum için geçerli değildir. Dostoyevski, sınırların ötesine, zamansız bir eleştiri ve önsezi ile bu düşünceler üzerine eğilmiştir. *“Küreselleşen ve karmaşıklaşan modern dünyada teknolojik gelişmelerin de etkisi ile suç olgusu yeni dinamikler ve görünüm ve ulus ötesi küresel bağlantılar ile karşımızda durmaktadır.”* (Güllü, 2014, s. 106)

Budala eserini daha iyi anlayabilmek, suç ve suçlu unsurlara dikkat çekmek için eser, psikanalitik yaklaşım ve kriminoloji arasında ilişki kurarak yorumlanmaya çalışılacaktır. Çünkü bilinmektedir ki *“...psikanalitik yorumlar sayesinde ele alınan eserler daha iyi anlaşılabilen, gizli kalmış unsurlar ortaya çıkabilmektedir.”* (Akt., Kerim, 2015, s. 254)

Dostoyevski'nin dünya çapında üne kavuşmuş olduğu eserlerinden biri olan *Budala*, diğer birçok eseri gibi suç teması içermektedir. Rogojin'in cinayet işleme şekli, cinayet sonrası cesedi saklama koşulları, ayrıca cesetten gelebilecek kokuları engellemek için almış olduğu önlemler ve Dostoyevski'nin bu anı anlatış biçimi, dahası eserindeki kriminolojik detaylar, onun bu tür olaylarla ilgili ne denli bilgisi olduğunu ve aslında yazarlık dışında kendisine kriminolog unvanının da yakıştırılmasının sebeplerini gözler önüne sermektedir. Dostoyevski, bilindiği üzere dört yıl hapis cezası almış, ölümle burun buruna gelmiş bir yazardır. *“Yazarın derin düşünceleri kendi kişisel deneyiminden -ölüme mahkûm edilmiş, ölümün dehşetinden kafasında torbayla hayatta kalan bir adamın deneyiminden- kaynaklanıyor Fyodor Mihailoviç, hayatının bu korkunç bölümünden ana*

dersi alıyor: ‘Hayatının kritik anlarında bir insana her şeyden daha yakın olan sadece Tanrı’dır.’” (Клеймёнов,2021, s. 75). Bu durum göz önüne alındığında Dostoyevski’nin bu kadar iyi suç analizi yapmasının arkasındaki gerçek anlaşıl-maktadır.

Budala eserine genel olarak bakıldığında zaman, ortada büyük bir suç ve bu büyük suçun etrafında irili ufaklı suçların, olay örgüsünde kendi yerini aldığı görülmektedir. Budala’da, Rogojin’in Nastasya Filipovna’yı öldürmesi bir suç psikolojisi örneğidir. Rogojin, cinayeti bir bıçak yardımıyla işler, üstelik vahşice değil gayet basit, küçük bir bıçak darbesiyle. Ancak bu cinayeti işleme şekli bizi suçun işlendiği andaki psikolojik durumu üzerinde düşünmeye yöneltir. Görünüşte belirgin bir hastalığa sahip olmayan Rogojin, takıntılı davranışlar sergilemektedir ve cinayetten çok önce, bu durumu kanıtlar nitelikte Nastasya Filipovna ile karşılıklı birden fazla diyalogları mevcuttur. Bunlara örnek olarak aşağıdaki diyalog verilebilir:

Nastasya Filipovna: “Peki, ya bağışlamazsam seni, seninle evlenmezsem?”

Rogojin: “Söyledim, suya atacağım kendimi,” (Dostoyevski,2019, s.269)

Yine Prens Mışkin’le yaptığı bir konuşmada Nastasya Filipovna ile arasında geçen bir olayı Rogojin şu şekilde anlatmaktadır:

Rogojin: “‘Değil senin karın olmak, şimdi seni yanıma uşak bile almam,’ dedi. O zaman ben şöyle dedim: ‘Ben de şuradan şuraya gitmem, o kadar.’ Şöyle karşılık verdi: ‘Öyleyse şimdi çağırıyorum Keller’i, söyleyeceğim ona, yakandan tuttuğu gibi kapı dışarı edecek seni.’ Üzerine saldırdım, yüzü gözü mosmor olana dek dövdüm...” (Dostoyevski,2019, s.267)

Özellikle burada dikkati Rogojin karakterinin saldırganlığı çekmektedir. Ayrıca Prens Mışkin ile Nastasya Filipovna’nın düğünü öncesi, Rogojin’in sık sık ortaya çıkıp Nastasya Filipovna’yı gözetlemesi de dikkate değer bir ayrıntıdır. Rogojin’in dengesiz davranışları, ani çıkışları, gereksiz kibri ve eserin ilk bölümlerinden itibaren fark edilen şiddete meyli, bizlerde onun nevrotik olduğu şüphesini uyandırmaktadır.

Dikkati çeken farklı bir husus ise cinayet sonrası sergilemiş olduğu davranışlardır. Şöyle ki, Rogojin’in Nastasya Filipovna’yı öldürmeyi istemesi durumunda bir tezatlık söz konusudur ve sanki cinayeti tam olarak gerçekleştirme niyetinde olmadığı izlenimi verilmektedir. Cinayet sonrası içinde bulunduğu psikolojik sarsıntı ve dengesizlik durumu, şokta oluşu, cinayetin plansız ve istemeden gerçekleşmiş olduğunu düşündürmektedir. Bu tip gergin anlar ve durumlarda yaşanan cinayet vakaları için bir tanım mevcuttur: “*Bir cinayet olayında suçlu davranışına bakılarak, failin daha önceden niyeti olmadığı halde cinayeti işlemesine “kriminal tırmanış” denmektedir. Fail sonucu istemeden gerçekleştirir. Çıkan şiddet hızlı bir davranış değişikliği şeklindedir.*” (Gönültaş ve Önder, 2005, s.50) Bu durumda cinayet sonrası geline psikolojik durum, bir kriminolojik tırmanış yaşanmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bu önemli ve neredeyse eserin tamamını kaplayan cinayet suçunun yanı sıra Dostoyevski, eser içerisinde yozlaşmış topluma işaret etmek adına pek çok suça ve suça yönlendirmede etkin olabilecek bazı davranışlar sergileyen, potansiyel suçlu sayılabilecek karakterlere de yer vermiştir. Bunlardan bazıları Lebedev, General İvolgin, yine gençler arasından örnek verilebilecek olan Doktorenko ve Keller gibi karakterlerin işlemiş oldukları, küçük gözüken ancak bireyi devamlı ve daha ağır suçlara yönlendirebilecek (yalan, öfke problemleri, hırsızlık, kötü alışkanlıklar sebebiyle yaşanan bilinç kaybı sonrası işlenen şiddet suçları gibi) olumsuz davranışlardır.

Her ne kadar bireyin karşısına çıkan kötü örneklerin varlığından söz edilse de aynı şekilde olumlu bir örneğin yokluğu da bireyi suça yöneltebilir düşüncesi akıllara gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında eserde sosyal sınıf farklarının ve durumlarının suç ve suçluyu baştan tayin ettiği görülmektedir. Bireyi nasıl ki bir toplumdan ayrı tutmak mümkün değilse, bireyin davranışlarını da bulunduğu toplumdan bağımsız kabul etmek doğru olmayacaktır. Bu nedenle örnek verilen karakterlerin işlemiş oldukları suçlar ve suça yöneltebilecek davranışların sergilenmesi durumu, çevresel etkenler dahilinde meydana gelebilmektedir denebilir.

Eserde sadece bireysel bir suç yoktur. Aynı zamanda grupların sergilemiş olduğu, bireyi suça yönlendirebilecek bazı tutum ve davranışların da yer aldığını dile getirmek gerekir. Yazara göre dönemin Rusya'sının toplumsal ve siyasi yapısı insanlar üzerinde olumsuz etkiler doğururken, dedikodu, yalan ve iftira ile insanları küçük görme, dışlama, yargılama gibi olumsuz toplumsal davranışlar da sıkça karşımıza çıkmaktadır. *“Bir kitlenin duyguları her zaman son derece basit ve son derece coşkuludur. Öyle ki bir kitle kuşkunun da belirsizliğin de neler olduğunu bilmez bile. İşleri doğruca en uç noktaya kadar götürebilir; bir kuşku ortaya vurulmaya görsün o anda değiştirilmesi mümkün olmayan bir kesinlik biçimini alır; hafif bir antipati azgın bir nefret haline dönüşür.”* (Freud, 2023, s.15) Buradan yola çıkıldığında eserde en çok dikkati çeken durumlardan biri olarak elbette toplumun bazı kanılara kapılması, kişi veya kişilere karşı ani bir örgütlenme ile cephe almaya, hatta onu dışlamaya hazır olmasıdır, ki bu da toplumun sergilemiş olduğu olumsuz davranışlara örnek teşkil etmektedir. İpolit ve Nastasya Filipovna toplumun dışlamasına maruz kalan karakterlere örnek verilebilecekken, Aglaya da toplumun ön yargısına verilebilecek bir örnektir. Prens Mışkin'in de bu karakterler arasına girdiği, neredeyse bulunduğu her ortamda budala olarak anıldığı görülmektedir. Bunun sebepleri arasında elbette yozlaşmış topluma ayak uyduramaması, yalan, sahtekarlık, kumar, hırsızlık vb. herhangi bir kötü alışkanlığa sahip olmayışı gösterilebilir. Hatta bu huylar bir kenara, tek bir kötü söz dahi kullanmayan, toplumun algısına ters olduğu için budala olarak nitelendirilen bir karakterdir Mışkin. Toplum denilen yapıda öyle bir durum söz konusudur ki yerleşmiş bazı anlayışlara, genel geçer kurallara uygun görülmeyen en saf düşünceler, davranışlar bile anormal kabul edilmektedir. Bu yapı, Mışkin örneğinde de görüldüğü

gibi en saf en temiz duyguları aptallık olarak kabul eder. Dostoyevski bu eseriyle aslında okuyucuya aynı zamanda bir toplum trajedisi örneği de sunmaktadır.

Dostoyevski eserde, toplumun yenilikler ve teknolojik gelişmeler sonrası yozlaşmasından da şikayetçidir. Yücel'in suç olgusunun artışını bağladığı iki nedenden birisi de budur; *“Toplumsal gelişme halinde oluşu, şehirleşme ve endüstrileşme süreci ile iç göçler. Halk artık eskisi gibi kanaatkâr değil, daha fazla para istiyor; başkasının malına karşı saygı azalmış ve suç da para sahibi olmak için kolay bir vasıta olarak belirmektedir.”* (Yücel, 1986, s.17) Eserde sıkça meydana gelen yeniliklerden, dünyadaki ve Rusya'daki yeni düşünceler ve teknolojik gelişmelerden söz edilmektedir. Dostoyevski'ye göre bu gelişmeler insanın özünden kopuşu, inanç sisteminin çöküşünü ve olumsuz davranışların sergilenmesindeki artışı meydana getirmektedir. Ayrıca yeniliklerin, yeni gelişmelerin savunucusu bir kitlenin var oluşu da suçun ve suçlu oranının artması, normalleşmesi durumunun kaynağı olarak işaret edilmek amacıyla Dostoyevski tarafından özellikle konu edilmiştir.

Budala Eserinde Ortaya Çıkan Suçlu ve Potansiyel Suçlu Profilleri

Budala eseri, yozlaşmış toplum, değişen dünya düzeni ve maddeye verilen önemin artışını eleştirmek üzere, durumu anlatmada yardımcı olması amacıyla bir cinayet ve birden fazla suçu konu alan bir kurguya sahiptir. Dostoyevski bu kurguda, toplumda karşılaşılan veya karşılaşılmaması muhtemel potansiyel suçlu profillerine yer vermiştir. Bunlardan ilk ve en önemlisi, yazarın sürekli cinayete hazırlamış olduğu Rogojin karakteridir. Rogojin karakteri, takıntılı ve davranış bozuklukları sergileyen, ailesi ile iyi geçinemeyen ve toplumun telkin ile suça yönlendirmesine açık bir bireydir. Ayrıca Rogojin karakteri için daha önce nevroitik olarak adlandırılabilceği değerlendirilmesi de yapılmıştır. *“İnsan maruz kaldığı baskılar karşısında bir denge kurmağa çalışır. Bu arada şahıs için manalı olan bazı sembol ve işaretler belirir. Bazı şahıslar istikrarsız ve zayıf bir yaşama eğitimi görmüş olup, sözü edilen belirti ve işaretler karakter bozuklukları olarak şahısta sabitlenmiştir. Bu şahıslara ruhsal patolojide psikopat (sosyopat) denilmektedir. [...] Bütün bu akıl hastalarında müşterek olan husus, kendi şahıslarına veya dışarıya yönelmiş tecavüzkar, yıkıcı ve tekrarlanan fiillerin varlığıdır.”* (Yücel, 1986, s.36) Dolayısıyla, aile hayatı düzenli olmayan, özellikle ailesiyle sorunlar yaşadığı için düzgün bir aile yaşamı olmayan ve Nastasya'yla ilgili takıntılı, tekrarlanan davranışları sebebiyle Rogojin, bu tanıma uygun görülmektedir. Nitekim onun suç işleyebileceği, sergilemiş olduğu davranışlar sebebiyle sık sık dile getirilmiş, sonuç da tıpkı tahmin edildiği gibi olmuştur. Prens Mışkin, bu karakterin suça meylini fark etmiş ve onu bundan vazgeçirmek için bazı önemli adımlar atmışsa da (örneğin inancı kullanmak gibi) bu pek bir işe yaramamıştır.

Bunun yanı sıra, gerçekleştirdiği eylemler sebebiyle suçlu ve potansiyel suçlu aday olarak gösterilebilecek, alkol kullanan ve bunun etkisiyle suç işleyebilen, alkol kullanabilmek adına ve her türlü durumda yalan söyleyebilen, bundan zevk alan, toplumun dışlamalarına, aşağılamalarına hatta birtakım cezalandırmalarına maruz kalmasına rağmen, belki de kabul görmek adına bu eylemlerine devam eden bir veya birden fazla isim sırlanabilir. Bu isimlerin başında gelenler Lebedev, Keller ve General İvolgin'dir. *"Bilinçaltındaki çatışma insanda suçluluk hissi, endişe ve bu suçluluk hissini gidermek için kendini cezalandırmak arzusu doğurur, denilmektedir. Şahısta beliren suçluluk hissi ifadesini suç işlemekte bulup, suç sonucu verilen ceza ile şahıs geçici olarak sulh ve sükuna kavuşmaktadır."* (Yücel, 1986, s.36). Belki de sürekli olarak cezalandırılmaları Yücel'in de aktarmış olduğu gibi suçların sonuçlarından almış oldukları hazdır. Ancak General İvolgin, yalan söylediği için sürekli dışlanmalara ve alkolün etkisine daha fazla dayanamaz ve vicdanen rahatsız hissettiği için hastalanır ve hayatını kaybeder. Bu ölüm insanın bir yerlerde hala özüne olan inancına örnek verilebilir.

Para için Nastasya Filipovna ile evlenmeye kalkan, bunun için türlü oyunlar çeviren, kötücül düşüncelerin etkisi altında olan Gavril'a karakteri de potansiyel suçlu profillerine verilebilecek bir başka örnektir. Onun suçu ahlaki bir suç sayılabilmektedir.

Potansiyel suçlu adayları olarak kanser hastası İppolit, suça ve her türlü baş kaldırıya hazır, para koparmak için Prens Mışkin'i bile kandırmaya müsait gençler Keller, Doktorenko, Burdovskiy örnek verilebilir. İppolit, hastalığının arkasına saklanarak, suç işlese dahi ağır bir ceza almayacağına dair senaryolar yazmaktadır. Ancak burada dikkati çeken başka bir durum vardır ki o da İppolit'in zaten hasta olduğu için birçok kimse tarafından dikkate alınmayışıdır. Bu dışlanmanın sonu İppolit'in kendi canına kastına kadar gider. Bireyin kendine karşı işlemiş olduğu suçlar da eserde sıralanabilecek suçlardan ve suçluluk durumundan kabul edilebilir. Ayrıca aralarında İppolit'in de bulunduğu ve Prens Mışkin'e karşı sözde ayaklanan gençlerin suça yatkınlığı ile ilgili Prens Mışkin şunları dile getirmektedir: *"Geçenlerde cezaevlerini dolaştım, birkaç mahkûmla, sanıkla tanışma fırsatım oldu. Hatta onlarca insanı öldürmüş ve hiç pişmanlık duymayan çok daha korkunç katillerle tanışma fırsatım da oldu. Bakın bu arada neyi fark ettim: En azılı, en acımasız bir katil bile suçlu olduğunu biliyor, yani hiç pişmanlık duymasa da kötü bir şey yaptığını vicdanında kabul ediyor. Ve hepsi böyledir. Oysa Yevgeniy Petroviç'in söylediği katiller kendilerini suçlu bile kabul etmezler, buna hakları olduğunu, hatta... iyi bir şey yaptıklarını düşünürler. Yani aşağı yukarı böyledir. Bana sorarsanız, korkunç fark buradadır işte. Unutmayın ki, bunu yapanlar gençlerdir, yani çarpık düşüncelere kendilerini kolayca kaptırabilecek yaşta olan gençler..."* (Dostoyevski, 2019, s.428)

Psikanalistler, sara hastalığının da psikik süreçlere sahip olduğunu ve nöbet öncesi gelen anlık bilinçdışı hareket olasılığına göre, bu hastalığa sahip olan bireylerin olumsuz davranış sergilemeye müsait olduğunu belirtmişlerdir. "Lombro-

so da “suçlu atavizmi” teorisinin suç, ahlaki çılgınlık ve sara’ya bağlı olduğunda geçerlilik kazanacağını vurgular “Beynin eksik beslenmesi ve sara hastalığı nedeniyle iflas etmiş bir sinir sistemiyle hastalıklı olma durumu canavarlıkla birleşir.” (Akt., Ruggiero,2009, s.17-18) Eserde sara hastası olan Prens Mışkin, anlık da olsa kendini kaybettiği için potansiyel suçlu aday olma konusunda şüphe çekici gözükmemektedir. Prens Mışkin’in suça yatkınlığına, sara nöbetinin hemen öncesinde gelen garip hissiyat ve düşünceler silsilesi işaret edilmektedir. Prens Mışkin, bir dükkân vitrinindeki sapı işlemeli bıçağı görünce adeta kendini kaybetmiştir. O anlar eserde şu şekilde aktarılmaktadır: “İstasyondan koşarak çıkmış, ancak bir bıçakçı dükkanının önünde, vitrinindeki altmış kapık değer biçtiği, sapı işlemeli geyik boynuzundan bir şeye bakarken gelmişti kendine. Tuhaf, korkunç bir iblis iyice eline geçirmişti onu, bırakmıyordu.” (Dostoyevski,2019, s.293-294) Burada Prens, sara nöbeti öncesi bir etkinin altındadır ve onu korkunç düşüncelerle tutsak etmektedir. Her ne kadar nöbet öncesi böyle bir düşünceye dalmış olsa da Prens Mışkin kendine çabuk gelir. Dostoyevski, bu olayla belki de insanın iyi ve kötü arasında tercih yapma yetisine ve iyiyi seçme iradesine sahip olduğuna işaret etmek istemiştir.

Eserde Dostoyevski’nin belirtmek istediği bir husus vardır ki, o da Rogojin’i de Gavril’a’yı da General İvolgin’i de hatta hasta İppolit’in bireysel suça yönelmesini de etkileyebilecek olan, yönlendirme ve telkin kabiliyetine sahip, bireyi suça yönelten toplumun gerçekleştirmiş olduğu suç’a teşvik durumudur. Toplum, geçen zamanla ve özellikle özünü unutma, modernleşme, dünyevileşmeyle; temiz, saf, normal ve doğuştan gelen insani davranışlara, sözlere ve yaklaşımlara kendini kapatmakta, bunun dışındaki her türlü kötücül yorum ve davranışı normal kabul etmektedir. Hatta Prens Mışkin’i bile sık sık kendini sorgulama durumunda bırakmakta, onlar gibi olmazsa toplumda kabul görmeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla *Budala* eserinde insan yapısının suça meyilli oluşunun çevresel faktörler, toplumsal yapı ve yozlaşma, dışlanma, psikolojik baskılar gibi etkiler sonucunda, bireyin psikolojik yapısının bozulmalara uğramasıyla ortaya çıktığı açıkça vurgulanmaktadır.

Dostoyevski’nin *Budala* eserinde çizdiği potansiyel suçlu profilleri ve suç sınıflandırmaları ışığında insanın özünden uzaklaştığı vakit, derece derece ne kadar kötüye yaklaşabildiği de ayrıca gözler önüne serilmektedir. Dostoyevski, insanın tanrısal bir yönü olduğunu ve yapacağı tercihlerle suçlu sıfatına bürünüp bürünmemeye karar vermesinin kendi elinde olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bu sebeple yazar, eserlerinde insanın özüne değinmekte ve onun içsel gücünü açığa çıkarmaya çalışmakta ısrarcıdır. Daha çok insanın tanrısal bir yanı olduğunu ve bu yanından uzaklaştıkça onun asıl bulunması gerektiği yoldan ayrıldığını vurgulamaktadır. Bütün iyiliklerin, güzelliklerin insanın tanrısal özünde var olduğuna, insanın o yönüne odaklandığında doğru yola girebileceğine, insanın tanrısal safliğinde kalmasının gerekliliğine değinmektedir. Dostoyevski’ye göre bu tanrısal insanlığın en güzel örneği elbette Hz. İsa’dır.

Budala'da Dostoyevski'nin genel anlamda Tanrının yolunun doğru yol olduğunu vurguladığı görülmektedir. Bu durum eserde sosyetenin bazı kimselerin bulunduğu ortamlarda yapılan sohbetlerde, Prens Mışkin'in genel yaşam prensibi ve tavırlarında görülmektedir. Hatta Dostoyevski bu durumu dönemin genel inancını eleştirerek de vermeye çalışmıştır:

Prens Mışkin: *"Orada, Avrupa'da halkın büyük çoğunluğu önce cahillikten, yalan dolandan inanmamaya başlamış, şimdi ise fanatizmden, kiliseye ve Hristiyanlığa olan nefretinden inanmıyor!"* (Dostoyevski, 2019, s.689)

Prens Mışkin: *"Bilindiği gibi, sosyalizm Katolikliğin ve Katolik gerçeğin bir ürünüdür! O da kardeşi tanrıtanımsızlık gibi, umutsuzluktan, dinin kaybolan etik değerinin yerini almak, içi yanan insanların ateşini söndürmek ve onları İsa ile değil, yine zorbalıkla kurtarmak için doğmuştur!"* (Dostoyevski, 2019, s.690)

Eserde sıkça rastladığımız budala tabirinin, Hz. İsa prototipi olarak verilen bir karakter için kullanımı akılları karıştıran bir kelime oyunudur. Latince aslı 'idiot' olan, Dostoyevski'nin de orijinal metinde aynen kullanmış olduğu bu kelimenin öncelikle kökenine bakılması gerekmektedir. Latince 'idiota' "cahil, dünyadan habersiz" sözcüğünden evrilmiştir. Yunancada ise sözcük Eski Yunanca yazılı örneği bulunmayan *ídios* <**h*wídios *ídioc* "kendi" sözcüğünden türetilmiştir. (Etimoloji- Türkçe Etimoloji Sözlüğü, 2024)

Buradan yola çıkarak görülmektedir ki, Rusçada budala kelimesini karşılayacak kelimeler arasından yazarın *idiot*'u seçmesi tesadüf değildir. Dostoyevski Rusya'da *idiot* kelimesine yeni bir anlam, yeni bir soluk getirmiştir. Dostoyevski'nin 'idiot'u insanın özünü, benliğini, gerçek insanı, insanın kendi'sini ifade eder.

Aşağıda Prens Mışkin'in budala olarak anıldığı birkaç örneğe yer verilmiştir:

Aleksandra: *"Bence bu prens budala falan değil, düpedüz bir düzenbaz."* (Dostoyevski,2019, s.66)

"Lebedev'in yeğeni kötü kötü gülümsedi. -Siz yalnızca saf değil, sanırım saf-tan da öte bir şeysiniz prens." (Budala kastediliyor.) (Dostoyevski,2019, s.347)

Keller: *"Nasıl oluyor da budala diyorlar size, aklım almıyor!"* (Dostoyevski,2019, s.395)

Lizaveta Prokofyevna: *"...Oysa 'biçimsiz şey', 'budala' diyordu senin için."* (Dostoyevski,2019:404)

Ayrıca İppolit karakteri Prens Mışkin için şu tanımlı yapıyordu: *"Cizvit, aşırı tatlı ruhlu, budala, iyilik budalası, milyoner..."* (Dostoyevski,2019, s.380-381)

Sözde 'budala' bu şekilde dile getirilirken yukarıda da bahsetmiş olduğumuz 'insanın özü' anlamına Prens Mışkin'le yapılan sohbetlerde veya onu tanıdıktan sonra insanların üzerinde bırakmış olduğu etkilerde rastlamak mümkündür.

Budala'daki hemen her karakter, Prens Mışkin'le karşılaştıktan veya konuştuktan sonra anlamsız bir rahatlama yaşadığını ve hemen her defasında insanın kendini çok garip hissettiğini, Mışkin'in anlamsız bir şekilde suçluyu, kötüyü, şımarıklığı affetmesinin garip olduğunu dile getirmektedir.

“General İvan Fyodoroviç Yepaın- Prens orada olduğu ve her şeyi duymuş olabileceği için kaygılı bir ifade belirdi yüzünde. Ama bir anda geçti kaygısı. Prens bir bakışta insanın bütünüyle rahatlaması olasıydı.” (Dostoyevski,2019, s.38)

Keller:“Ansızın derin bir psikolojik gözlem gücüyle ok gibi giriyorsunuz insanın ruhuna.” (Dostoyevski,2019, s.393)

İppolit: “Çok şaşıtım bir şey de prensin ‘kötü rüyalar’ gördüğümü nasıl anladığı...Bir tıp adamı mıdır, yoksa her şeyi sezinleyebilen olağanüstü zeki biri mi? (Ama sonuçta bir ‘budala’ olduğu da kesin.)” (Dostoyevski,2019, s.493)

Yevgeniy Pavloviç: “Eşsiz bir insansınız, yani adım başı yalan söyleyenlerden değilsiniz, belki hayatınızda hiç yalan söylememişsinizdir; bana da dost ve akıl hocası olarak gerekli bir insansınız. Çünkü şu anda tam anlamıyla mutsuz bir insanım...” (Dostoyevski,2019, s.469)

İdiot kelimesinin kökeni ile Prens Mışkin karakterinin varsayımsal kesişimi burada ortaya çıkmaktadır. Prens Mışkin ile konuşan her karakter aslında kendi kendisiyle konuşmakta, bir nevi vicdan muhasebesi yapmaktadır. Bu konuşmalar önce karakterleri rahatlatırsa da kimi zaman kendini ölümle cezalandırma, kimi zaman insanlardan uzaklaşma ve kimi zaman da vicdan azabıyla yataklara düşme sonucunu doğurur. Bu da psikolojik açıdan bireyin kendi kendini cezalandırması sayılabilir. Örneğin Rogojin’in Nastasya’yı öldürdükten sonra Mışkin’i gizlice eve alması, onunla karanlıkta diz dize oturması, – kaldı ki Rogojin’in özüne en yakın olduğu zamandır denebilir bu sahne için – Mışkin oradayken hiçbir şey olmamış ve sanki Mışkin orada değilmiş gibi davranması psikolojik olarak bireyin kendisiyle baş başa kaldığı izlenimini vermektedir.

Ayrıca Prens Mışkin’le yapılan sohbetler, Dostoyevski’nin Prens Mışkin’e biçtiği rolü gözler önüne sermektedir. Dostoyevski kendine Hz. İsa’yı *Budala* eserinde anlatmak için Prens Mışkin’i seçer. Ayrıca Dostoyevski’de Hz. İsa=İnsanın özü’dür, yani olması gereken insan profilidir. Mışkin karakteri günümüz insanlarından farklıdır, Tanrı ile insan arasına hiçbir dünyeviliğin girmemesi gerektiğini düşünür, insanlara saf ve temiz duygularla, tanrısal sevgi ile yaklaşmaktadır. Bunun en belirgin örneği olarak Mari, Aglaya, Nastasya Filipovna ve çocuklara olan saf sevgisi, merhameti gösterilebilir. Prens Mışkin bütün kötölemelerine, yaramazlıklarına, haylazlıklarına rağmen en çok çocuklara özen gösterir ki, bu da onlar üzerinden, bütün insanların günahsız olarak bu dünyaya geldikleri ancak dünyevi birtakım hırsların, bulaşıcı kötölüklerin onları değiştirdiği, bu saf temiz haldeyken olumsuz örnek teşkil edecek bireylere dönüştüğü mesajını vermektedir. Bahsedildiği üzere Dostoyevski’nin Prens Mışkin ile Hz. İsa’yı özdeşleştirme çabasından hareketle, daha önce bahsedildiği üzere, Prens Mışkin karakteri ile yapılan sohbetler, adeta bir günah çıkarma eylemini çağrıştırmaktadır.

Hz. İsa figürünün kullanıldığı bir başka durum da söz konusudur. Ancak bu kez bahse konu olan ‘Ölü İsa’ tablosudur. Bu tablo Rogojin’in evinin duvarında yer alır ve Prens Mışkin’in Rogojin’i ziyareti sırasında çok dikkat çeker. Ayrıca İppolit bu tablo ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle dile getirir; “Çarmıhtan yeni indirilmiş İsa

vardı tabloda. Hatırladığım kadarıyla, ressamlar İsa'yı tablolarında ya çarmıhta ya da çarmıhtan indirilmiş, olağanüstü güzel bir yüzle vermişlerdir. En büyük acıları çekerken bile bu güzelliği eksik etmezler yüzünden. Rogojin'in evindeki tabloda bu güzelliğinden eser yoktu.” (Dostoyevski, 2019, s.516) Burada önemli olan Dostoyevski'nin vermek istediği mesajı almaktır. Daha önce de bahsedildiği gibi Mışkin karakteri Hz. İsa'yı yansıtmaktadır. Ancak Dostoyevski burada Hz. İsa'yı ölü göstererek, insanlar tarafından saf ve temiz duyguların, çıkarsız sevginin, dahası tanrısal insanlığın öldürüldüğünü, artık inanç üzerine hareket etmediklerini, dünyevileştiklerini ve fayda peşinde koştuklarını dile getirmek istemiştir.

Sonuç

Çalışmanın ilk bölümünde hem kriminoloji hem psikoloji hem de edebiyatla ilgili görüşler dile getirilmiştir. Edebi eserin gerçekleşmiş veya gerçekleşme olasılığı düşünülen olaylar etrafında meydana geldiği, insandan ve insana dair her alandan etkilendiği de belirtilmiştir. Dostoyevski'nin de odak noktasının insan olduğu söylenebilmektedir. Dostoyevski'de insan her zaman bir soru işaretidir. Yazara göre insan, dünyaya en saf ve temiz haliyle gelir, ancak bu şekilde kalmaz. “*Her insan iyilik (ve sonsuz yaşam) ile kötülük (ruhun ölümü) arasında böyle bir seçim yapmak zorundadır ve büyük kriminolog bize, yani torunlarımıza şu çağrıyla sesleniyor: ‘İnsan kalmak istiyorsanız, doğru seçimi yapın!’*” (Клейменов, 2021, s.81) İyilik ve kötülük arasındaki mücadeleyi, yaşamından almış olduğu derslerle birlikte eserlerinde aktarmaya çalışmış ve doğru yolu seçmenin, tanrısal-insanlığın en doğru yol olduğunun mesajını vermeye çalışmıştır ünlü yazar.

Dostoyevski, yazmış olduğu eserlerde ve bu eserlerde yer vermiş olduğu temalarda yozlaşmış toplum, küçük büyük suçlar ve cinayet dahil birçok soruna yer vermiştir. Eserleri psikanalistler tarafından incelenmeye değer görülmüş ve hatta Psikanaliz'in kurucusu Freud tarafından ilk analiz konusu iki eserden biri olarak (Karamazov Kardeşler) seçilmiştir. “*Dostoyevski'nin insanda keşfettiği bilinçli ve bilinçsiz, sosyal ve asosyal (mitolojik, arkaik vb.), rasyonel ve mantıksız sorunlar, F. Nietzsche, Z. Freud, A. Gide, K. Jung, E. Fromm ve diğerlerinin çalışmalarında daha da geliştirilmiştir. Yazar suç sorununu ideolojik boyuta bağlamaktadır.*” (Cyxapeв, 1999, s.95) Bu durum Dostoyevski'nin kendisine ve eserlerine kriminolojik yaklaşımlarda bulunulması ve onun eserleri ışığında potansiyel suçlu profilleri çıkarma çalışmalarının doğru bir yaklaşım olduğunu destekler niteliktedir.

Budala eseri özelinde bakıldığında zaman, eserde yer alan suçlu ve suç işleme potansiyeli yüksek karakterler, psikanalistlerin suç işlemeye meyilli olarak gördükleri karakterlerle örtüşmektedir. Eser, bilinç dışı hareketlerin, sara hastalığının, bazı sağlık problemlerinin, kötü alışkanlıklar sonucu ortaya çıkan suçluluk durumunun, toplum baskısı veya toplumun telkin etkisi ile meydana gelen suçların yer aldığı, adeta bir kriminolojik değerlendirmeler bütünüdür. Yapılacak olan bir

çalışma ile eser karakterleri üzerinden potansiyel suçlu adaylarının profillerinin çıkarılması ve bu bilgiler ışığında kriminolojik çalışmalar yapılabilmesi mümkün gözükmektedir.

Bahsi geçen profillemeye çalışması, suç araştırmaları yani kriminoloji alanında yenilikçi ve geleceği parlak bir alan gibi gözükmektedir. “*Dinamik ve kompleks bir yapıya sahip suç olgusunu analiz etmede dinamik bir teorik sosyolojik analiz çerçevesi önemlidir. Bu teorik dinamizmi oluştururken kültürel ve toplumsal yapının kodlarını dikkate alarak çözecek (decoder) bir dil geliştirilmesi son derece önem arz etmektedir. Oluşturulacak bu dilin suçu önlemeye yönelik toplumsal işlevi ayrıca ifade edilmesi gereken bir noktadır. Toplumu oluşturan bireylerin düşünsel, davranışsal ve inançsal kodlarını okumaya çalışarak geliştirilecek suç teorisi gerçekçi bir teori olacaktır.*” (Güllü,2014, s.106-107) Edebi eserler üzerinden birey psikolojisine yakından bakılması, suç temalı eserlerin analizi ile profillemeye çalışmalarının yapılabilmesi, ülkemizde bu disiplinde oluşturulacak olan yeni bir araştırma alanı gibi gözükmektedir. Suç evrenselidir ve belirlenecek olan suçlu profilleri geniş bir çerçevede suçun engellenmesi ve azalması yönünde fayda sağlayacaktır. Biz de bu alandaki çalışmalardan biri olan çalışmamızın, ülkemizde daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutacağı kanısındayız.

Son olarak Dostoyevski’nin insan için ve insanın özü gibi temiz kalabilmesi için vermiş olduğu mücadele ve eserlere ithafen, Kleymenov’un aktarmış olduğu şu görüşü paylaşmak yerinde olacaktır. “... ‘*Millet, uyanık olun!*’ Ve bir şey daha: ‘*İnsan kalmak için Dostoyevski’yi okuyun!*’” (Клеймёнов,2021, s. 244)

Kaynakça

- Baran, A. G. (1993). Toplum, Birey ve Çevre İlişkileri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10, (I), 261-278.
- Bulut, Y. (2010). *Sosyolojiye Giriş 1*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Dostoyevski, F. M. (2019). *Budala*, (E. Altay, Çev.). İş Bankası Yayınları.
- Freud, S. (2023). *Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi*, (E. Yıldırım, Çev.). Roman Yayınları.
- Gökulu, G. (2020). Suç kuramları: Biyolojik ve Psikolojik Yaklaşımlar: Eleştirel bir değerlendirme. *Turkish Studies- Social Sciences*, 14(4), 1471-1488.
- Gönültaş, M. B., Önder, Ş. G. (2005). Suçlu Profillemeye ve Türkiye’deki Genel Durumu. *Polis Bilimleri Dergisi*, 7(4), 35-58.
- Güllü, İ. (2014). Suç Olgusuna Teorik ve Eleştirel Bir Yaklaşım. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel Sayı I), 104-107.
- İdiyo. (2024, Mart 16). Etimoloji-Türkçe Etimoloji Sözlüğü. *Etimoloji- Türkçe Etimoloji Sözlüğü*. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/idiyo>
- Kerim, L. (2015) A Psychoanalytic Approach To Afanasy Fet’s Work, “A Dream”/ Afanasiy Fet’in “Rüya” Adlı Eserine Psikanalitik Yaklaşım, *International Journal of Languages’ Education and Teaching* 3(I), 246-255.

- Koçak, R. & Gökler R. (2008), *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2, 91-107.
- Ruggiero, V. (2009). *Edebiyat ve Suç*, (B. Kılınçer, Çev.). Everest Yayınları.
- Sağlık, G. N. (2021). Psikanalitik Kuram ve Sosyal Hizmet, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 31, 435-455.
- Tekin, M. (1989). *Roman Sanatı*, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Turna, M. (2020). Edebiyat ve Psikanaliz Üzerine, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 4(1), 1-17.
- Yücel, M. T. (1986). *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı Yayını.

Rusça Kaynaklar

- Дядык, Н. Г. (2021). “Экзистенциальная неопределенность в романах Ф. М. Достоевского и современность” Южно-Уральский государственный гуманитарно-педагогический университет (Челябинск, Россия), *Достоевский в Смене Эпох и Поколений, Материалы II Международной научной конференции, посвященной 200-летию со дня рождения Ф. М. Достоевского*, 15-41.
- Клеймёнов, М. П. (2021). Криминология Ф. М. Достоевского. *Вестник Омского университета. Серия «Право»*. 18(3), 74–83. УДК 343 DOI 10.24147/1990-5173.2021.18(3),74-83.
- Косицына, Е. А. (Составитель). (2021). Ф. М. Достоевский: жизнь и творчество Биобиблиографический указатель. *Амурская областная научная библиотека имени Н.Н. Муравьева-Амурского Отдел обслуживания, Благовещенск*.
- Сухарев, Ю. А. Религиозно-Нравственная Проблема Свободы Личности в Творчестве Достоевского, *Философия и общество* 3/1999, 94-108.
- Тарасов, Б. Н. (2021). “Исторический процесс в свете христианской антропологии Ф. М. Достоевского”, *Литературный институт имени А. М. Горького (Москва, Россия), Достоевский в Смене Эпох и Поколений, Материалы II Международной научной конференции, посвященной 200-летию со дня рождения Ф. М. Достоевского.*, 15-41 ISBN 978-5-7779-2570-1.